

The Library
of
Claremont
School of
Theology

1325 North College Avenue
Claremont, CA 91711-3199
(909) 447-2589

Acarya Pujoyapada's
Ishtopadesha

BL
1378.6
D4812
2010

Pandit Nathuram Premi Research Series Volume 36

Acarya Pujiyapada's

ISHTOPADESHA

Beneficial Teachings

Gujarati Translation by
Pravina Mehta

English Translation by
Manish Modi

ISBN 978-81-88769-56-8

First Edition: 2010

Copyright© Hindi Granth Karyalay

Price : Rs. 20

HINDI GRANTH KARYALAY

Mumbai
2010

Distributed in the United States by

LAXMI BOOKSELLER
914, Talwrn Ct, Iowa City,
Iowa 52248-4823 USA
Email: laxmibookseller@gmail.com

Printed in India by SELY ART, Mumbai
selyarts@gmail.com

આચાર્ય પૂજ્યપાદ કૃત

ઈષ્ટોપદેશ

યસ્ય સ્વયં સ્વભાવાપ્તિરભાવે કૃત્સ્નકર્મણઃ ।
તસ્મૈ સઙ્જ્ઞાનરૂપાય નમોઽસ્તુ પરમાત્મને ॥૧॥

હું કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપ એ પરમાત્માને નમન કરું છું. જેમના સર્વ કર્મના ક્ષય થવાથી આત્માના સ્વભાવની સ્વતઃ પ્રાપ્તિ થઈ છે.

Obeisance to the supreme souls who embody true knowledge
And attained omniscience by destroying all karmas.

યોગ્યોપાદાનયોગેન, દૃષદઃ સ્વર્ણતા મતા ।
દ્રવ્યાદિસ્વાદિસમ્પત્તાવાત્મનોડપ્યાત્મતામતા ॥૨॥

યોગ્ય ઉપાદાનથી સુવર્ણ પાષાણ પણ સુવર્ણ થઈ જાય છે. આવી રીતે સ્વ દ્રવ્ય (સ્વ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ) આદિ ઉપાદાન હોય ત્યારે યોગ્ય ઉપાયથી આત્મા પણ પરમાત્મા બની જાય છે.

Gold ore, when refined correctly, turns to gold.
The soul, when refined using appropriate tools, becomes pure.

વરં વ્રતૈઃ પદં દૈવં, નાવ્રતૈર્બત નારકમ્ ।
છાયાતપસ્થયોર્ભેદઃ, પ્રતિપાલયતોર્મહાન્ ॥૩॥

વ્રતોનું પાલન કરવાથી સ્વર્ગ જેવું શ્રેષ્ઠ સ્થાન મળે છે પરંતુ અવ્રતોને કારણે નારકમાં જવું પડે છે. વ્રત અને અવ્રતના પરિપાલકોમાં એટલું મહાન અંતર છે જેટલું છાયા અને તડકામાં ઉપસ્થિત વ્યક્તિમાં છે.

Heat and shade may be found,
Depending on whether one follows the vows.
Those who follow the vows are reborn in heaven,
Those who do not, are reborn in hell.

The five vows = non-violence, truth, non-stealing,
purity of mind and body, non-possessiveness.

યત્ર ભાવઃ શિવં દત્તે, ઘોઃ કિયદ્ દૂરવર્તિની ।
યો નયત્યાશુ ગવ્યૂતિ, કોશાર્ધે કિં સ સીદતિ ? ॥૪॥

જ્યાં આત્માના ભાવ મોક્ષ પણ અપાવી શકે છે. ત્યાં દેવલોક ક્યાં દૂર છે ? જે વ્યક્તિ બે કોસ સુધી આસાનીથી વજન લઈ જઈ શકે છે, તેને તે જ વજન અડધા કોસ સુધી લઈ જવામાં શું તકલીફ પડે ?

The psyche that leads to liberation,
Can easily lead to heaven.
For someone who can walk four miles,
It is not difficult to walk one mile.

હૃષીકજમનાતપંદીર્ઘકાલોપલાલિતમ્ ।

નાકે નાકૌકસાં સૌખ્યં, નાકે નાકૌકસામિવ ॥૫॥

સ્વર્ગમાં દેવતાઓને પાંચ ઈન્દ્રિયો દ્વારા જે નિશ્ચિત અને અબાધ સુખ મળે છે, તે દેવતાઓની જેમ જ દીર્ઘજીવી હોય છે.

The joy in heaven is unique and defies comparison.
It is sense-driven, free from ill health and long lasting.

વાસનામાત્રમેવૈતત્ સુખં દુઃખં ચ દેહિનામ્ ।
તથાદ્યુદ્વેજયન્ત્યેતે, ભોગો રોગા ઇવાપદિ ॥૬॥

સાંસારિક વ્યક્તિઓ ઈન્દ્રિય સુખની ફક્ત કલ્પના જ કરી શકે છે, પરંતુ વિપત્તિના સમયે તે જ ઈન્દ્રિય સુખ રોગનાં સમાન દુઃખી પણ કરે છે.

Joy on earth exists only in the imagination.
For earthly pleasures lead to discontent and illness.

મોહેન સંવૃતં જ્ઞાન, સ્વભાવં લભતે ન હિ ।

મત્તઃ પુમાન્ પદાર્થાનાં યથા મદનકોદ્રવૈઃ ॥૭॥

મોહકકોહરાથી ઉન્મત્ત થયેલા વ્યક્તિને પદાર્થનું યથાર્થ જ્ઞાન નથી હોતું. તેવી જ રીતે મોહથી આચ્છાદિત થયેલાને યથાર્થ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું નથી.

When knowledge is obscured by delusion,
The true nature of the soul is not attained.
Just as someone intoxicated on wine made of grain,
Cannot perceive reality.

વપુર્ગુહં ધનં દારાઃ, પુત્રા મિત્રાણિ શત્રવઃ ।
સર્વથાન્યસ્વભાવાનિ, મૂઢઃ સ્વાનિ પ્રપદ્યતે ॥૮॥

શરીર, ઘર, ધન, પત્ની, પુત્ર, મિત્ર, શત્રુ આદિ દરેક દૃષ્ટિથી પર-ભાવ વાળા છે, પરંતુ અજ્ઞાની તો તેને પોતાના જ સમજે છે.

Body, home, wealth, wife, son, friends and enemies,
Are all different from the self.
Despite that, the stupefied person
Embraces them as his own.

દિગ્દેશેભ્યઃ ખગા એત્ય, સંવસન્તિ નગે નગે ।
સ્વસ્વકાર્યવશાદ્યાન્તિ, દેશે દિક્ષુ પ્રગે પ્રગે ॥૯॥

અનેક દેશો અને દિશાઓમાંથી આવેલા પક્ષીઓ વૃક્ષ પર રહે છે, અને પ્રભાત થતાં જ પોત-પોતાના કામ માટે ફરીથી દેશો અને દિશાઓમાં ઊડી જાય છે.

Birds fly in from several directions and countries,
And spend the night on a tree.
(Such is samsara)
They fly back the next day.

વિરાધકઃ કથં હન્ત્રે, જનાય પરિકૃપ્યતિ ।

ત્ર્યશ્ચુલં પાતયન્ પદ્ભ્યાં સ્વયં દણ્ડેન પાત્યતે ॥૧૦॥

અપકાર કરવાવાળા અને મારવાવાળા વ્યક્તિ પ્રતિ કોઈ કરવો વ્યર્થ છે. કારણકે પાવડાથી ભૂમિને ખોદવાની ક્રિયામાં મનુષ્યને પણ પોતાના પગથી આગળ ઝુકવા માટે વિવશ થવું જ પડે છે.

People are infuriated with those who thwart them,
But in trying to step on a fork, one is felled by its shaft.

રાગદ્વેષદ્વયીદીર્ઘ - નેત્રાકર્ષણકર્મણા ।

અજ્ઞાનાત્ સુચિરં જીવઃ, સંસારાબ્ધૌ ભ્રમત્યસૌ ॥૧૧॥

સંસારી જીવ રાગ-દ્વેષ રૂપી બે દોરી દ્વારા કર્મોને ખેંચે છે અને સંસારરૂપી સમુદ્રમાં અનંતકાળ સુધી ભટક્યા કરે છે.

Propelled by the twin strings of attachment and aversion,
Ignorant people keep floundering in the ocean of transmigration.

વિપદ્વવપદાવર્તે, પદિકેવાતિવાહ્યતે ।

યાવત્તાવદ્વવન્ત્યન્યાઃ, પ્રચુરા વિપદઃ પુરઃ ॥૧૨॥

સંસારમાં મુશ્કેલીઓ રેંટના ખાના જેવી છે, એક ખાલી થાય ત્યાં તો બીજી અનેક આવીને ઊભી જ રહે છે.

In this world, problems are like the pedals
Of a foot operated pedal machine.
When you press one pedal,
The other one raises its head.

દુરજ્યેનાસુરક્ષેણ, નશ્વરેણ ધનાદિના ।

સ્વસ્થંમન્યો જનઃ કોડપિ, જવરવાનિવ સર્પિષા ॥૧૩॥

મુશ્કેલીથી પ્રાપ્ત થવાવાળી અને અસુરક્ષિત રહેવાવાળી નશ્વર સંપત્તિઓમાં સુખનો અનુભવ કરવો એ એવો છે જે તાવમાં પડેલો વ્યક્તિ ધી ધીને સ્વાસ્થ્યને ગોતવાની કોશીશ કરે છે.

Earned and protected with great difficulty,
Wealth, etc. can be lost.
Those who look upon them as a source of pleasure,
Are (as foolish as) those who seek to drink purified butter
In order to cure illness.

વિપત્તિમાત્મનો મૂઢઃ, પરેષામિવ નેક્ષતે ।

દહ્યમાનમૃગાકીર્ણવનાન્તરતરુસ્થવત્ ॥૧૪॥

જંગલી જાનવરોથી ભરેલા અને અગ્નિથી બળતા જંગલમાં કોઈક વૃક્ષ પર બેસેલી વ્યક્તિની જેમ અજ્ઞાની વ્યક્તિ બીજાની વિપત્તિઓને જુએ છે. પરંતુ પોતાની વિપત્તિઓને જોતો નથી.

The ignorant one sees others' problems,
But not his own.

Thus, caught in a forest fire,
He seeks shelter on a tree.
(Instead of escaping from the forest.)

આયુર્વૃદ્ધિયોત્કર્ષહેતું કાલસ્ય નિર્ગમ્ભઃ।
વાઙ્મત્તાં ધનિનામિષ્ટં, જીવિતાત્સુતરાં ધનમ્॥૧૫॥

ધનવાન વ્યક્તિ એમ તો માને છે કે ધનની વૃદ્ધિ આયુ વિતવાથી અને સમય પસાર થવાની સાથે જ થાય છે.
છતાં પણ તેમને ધન પોતાના જીવન કરતાં વધારે પ્રિય લાગે છે.

Time is a factor in one's attaining wealth.
But those who wish for time to pass quickly,
Value wealth over life.
(For with time, they grow older and have less time to live.)

ત્યાગાય શ્રેયતે વિત્તમવિત્તઃ સઙ્ગિનોતિ યઃ।
સ્વશરીરં સ પપેન, સ્નાસ્યામીતિ વિલિમ્પતિ॥૧૬॥

જે વ્યક્તિ ત્યાગ (દાન) કરવાને માટે ધન એકઠું કરવામાં લાગી જાય છે, તે હું સ્નાન કરીશ, એમ વિચારીને
શરીર ઉપર વધારે ને વધારે કીચડ લગાડતો રહે છે.

When a person collects wealth in order to donate it,
It is like smearing oneself with dirt because one will bathe later.

આરમ્ભે તાપકાન્ પ્રાપ્તાવતૃપ્તિપ્રતિપાદકાન્।
અન્તે સુદુસ્ત્યજાન્ કામાન્ કામં કઃ સેવતે સુધીઃ॥૧૭॥

શરૂઆતમાં ભોગવિલાસ સંતાપ આપે છે અને અતૃપ્તિને વધારતા જાય છે, અંતમાં તેને છોડવા પણ મુશ્કેલ
બને છે. કોઈ બુદ્ધિમાન વ્યક્તિ આવા ભોગવિલાસનું સેવન કરશે ?

Sensuous pleasures are painful to earn,
Generate dissatisfaction and are difficult to give up.
Which sensible person would knowingly embrace them?

ભવન્તિ પ્રાપ્ય યત્સસ્ત્રમશુચીનિ શુચીન્યપિ।
સ કાયઃ સંતતાપાયસ્તદર્થ પ્રાર્થના વૃથા॥૧૮॥

શરીરના સંસર્ગથી પવિત્ર પદાર્થ પણ અપવિત્ર થઈ જાય છે. શરીર નશ્વર છે, પણ આવા શરીરની ભલા કોણ
કામના કરશે ?

It is pointless to desire the body which is constantly waning.
Even shining substances become soiled by its touch.

યજ્જીવસ્યોપકારાય, તદ્દેહસ્યાપકારકમ્।
યદ્દેહસ્યોપકારાય, તજ્જીવસ્યાપકારકમ્॥૧૯॥

આત્માનો ઉપકાર દેહનો અપકારક થાય છે, અને દેહનો ઉપકાર ને આત્માનો અપકાર કરે છે.

That which benefits the soul, is disdainful of the body.
That which benefits the body, is disdainful of the soul.

ઈતશ્ચિન્તામણિર્દિવ્ય ઈતઃ પિણ્યાકખાણકમ્।
ધ્યાનેન ચેદ્ભે લભ્યે ક્વાદિયન્તાં વિવેકિનઃ॥૨૦॥

સંસારમાં અલૌકિક ચિંતામણી છે અને કાંચના ટુકડા પણ છે. બન્ને ને પ્રાપ્ત કરવાનું સાધન ધ્યાન હોય, તો
બુદ્ધિમાન વ્યક્તિ કોને પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા કરશે ?

On the one hand is the wish-fulfilling gem,
On the other, a speck of oil-cake.
If both can be attained through meditation,
Which one would those who have discriminatory knowledge, choose?

સ્વસંવેદનસુવ્યક્તસ્તનુમાત્રોનિરત્યયઃ।
અત્યન્તસૌખ્યવાનાત્મા, લોકાલોકવિલોકનઃ॥૨૧॥

આત્મા આત્માનુભવ દ્વારા ગમ્ય છે, શરીરે પ્રમાણ છે, અવિનાશી છે, અનંત સુખથી સંપન્ન છે, અને લોકાલોકને
જોવામાં પણ સમર્થ છે.

Clearly perceivable through self-experience,
Of the same dimension as the body
Free from all danger
And capable of perceiving this world and the next.
The soul is extremely felicitous.

સંયમ્ય કરણગ્રામમેકાગ્રત્વેન ચેતસઃ।
આત્માનમાત્મવાન્ ધ્યાયેદાત્મનૈવાત્મનિ સ્થિતમ્॥૨૨॥

મનુષ્યએ ઈન્દ્રિયોના બાહ્ય વિષયમાંથી ધ્યાન હટાવીને મનને એકાગ્ર કરવું, અને પોતાના આત્મામાં સ્થિત થઈને
આત્મા દ્વારા આત્માનું ધ્યાન કરવું જોઈએ.

Concentrating his mind and restraining the senses,
The knower of the soul meditates upon the soul through the soul.

અજ્ઞાનોપાસ્તિરજ્ઞાનં, જ્ઞાનં જ્ઞાનિસમાશ્રયઃ ।
દદાતિ યતુ યસ્યાસ્તિ, સુપ્રસિદ્ધમિદં વચઃ ॥૨૩॥

અજ્ઞાનીની ઉપાસના (આશ્રય) થી અજ્ઞાન, અને જ્ઞાનીની ઉપાસનાથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. જેની પાસે જે હશે તે જ તે આપશે એ કથન સુપ્રસિદ્ધ છે.

It is a well known idiom, that one gives what one has.
So worshipping the ignorant leads to ignorance,
And worshipping the knowledgeable leads to knowledge.

પરીષદાદ્યવિજ્ઞાનાદાસ્રવસ્યનિરોધિની ।
જાયતેઽધ્યાત્મયોગેન, કર્મણામાશુ નિર્જરા ॥૨૪॥

અધ્યાત્મ યોગમાં લીન વ્યક્તિને પરિષદ સહેવા પડતા નથી. સહજ બની જાય છે. ફળસ્વરૂપ તેને નવા કર્મોનો બંધ થતો નથી અને જુના કર્મોની નિર્જરા પણ શીઘ્ર થઈ જાય છે.

One who meditates upon the soul,
Is impervious to afflictions, etc.
Hence, there is no influx of karmas
And (bound) karmas are shed rapidly.

કટસ્ય કર્તાહમિતિ, સમ્બન્ધઃ સ્યાદ્ દ્વયોર્દ્વયોઃ ।
ધ્યાનં ધ્યેયં યદાત્મૈવ, સમ્બન્ધઃ કીદૃશસ્તદ્દાઃ ॥૨૫॥

હું ચટાઈ બનાવવાવાળો છું. આવી રીતે બે પદાર્થોમાં કર્તા-કર્મનો એક સંબંધ હોય છે, પરંતુ જ્યાં આત્મા જ ધ્યાન અને ધ્યેય હોય ત્યાં કેવો અને શું સંબંધ ?

When one creates a straw mat,
The doer and the deed are separate entities.
When one meditates upon the soul,
The doer (the soul)
And the deed (the soul) are one.
Hence, there is no division of doer and deed.

બદ્યતે મુચ્યતે જીવઃ, સમમો નિર્મમઃ ક્રમાત્ ।
તસ્માત્સર્વપ્રત્નેન, નિર્મમત્વં વિચિન્તયેત્ ॥૨૬॥

મમત્વ, જીવ ને કર્મોના બંધનમાં બાંધે છે. મમત્વ ત્યાગ તેને તેનાથી મુક્ત કરાવે છે. એટલા માટે આપણો સર્વ પુરુષાર્થ મમત્વ ત્યાગમાં જ પ્રગટવો જોઈએ.

The soul is bound and freed,
Depending respectively,
On whether it is with attachment
Or detached.
Hence, make all efforts,
To attain detachment.

એકોઽહં નિર્મમઃ શુદ્ધો, જ્ઞાની યોગીન્દ્રગોચરઃ ।
બાહ્યાઃ સંયોગજા ભાવા, મત્તઃ સર્વેઽપિ સર્વથા ॥૨૭॥

હું (આત્મા) એક છું. મમત્વથી રહિત છું, શુદ્ધ અને જ્ઞાની છું, યોગીઓ જ મને જાણી શકે છે. સંયોગોથી ઉત્પન્ન થવાવાળા વિભિન્ન સંબંધો મારા સ્વરૂપથી પર છે.

I am one, detached and pure.
I can be perceived through meditation
By the knowledgeable ones.
All external dispositions are intoxication caused by karmas
Not mine.

દુઃખસન્દોહભાગિત્વં, સંયોગાદિહ દેહિનામ્ ।
ત્યજામ્યેનં તતઃ સર્વં, મનોવાક્કાયકર્મભિઃ ॥૨૮॥

અહિંચા સંયોગ સંબંધના કારણથી સાંસારિક પ્રાણીઓને દુઃખ સમુદયથી પસાર થવું પડે છે. એટલા માટે હું બધા સંયોગ સંબંધોને મન, વચન, કાયાથી સર્વથા છોડું છું.

When attached to a body,
The soul experiences an abundance of sorrow,
Hence, I give up all attachment
With mind, speech and body.

ન મે મૃત્યુઃ કૃતો ભીતિર્ન મે વ્યાધિઃ કૃતો વ્યથા ।
નાહં બાલો ન વૃદ્ધોઽહં, ન યુવૈતાનિ પુદ્ગલે ॥૨૮॥

મારું (આત્માનું) મૃત્યુ થતું નથી, એટલા માટે મારે ડરવાની જરૂર નથી. મને કોઈ રોગ થતો નથી, એટલા માટે મારે વેદના સહન કરવાનો પણ સવાલ નથી. હું બાળક પણ નથી, યુવા પણ નથી અને વૃદ્ધ પણ નથી. આ બધું તો પુદ્ગલ(શરીર)નો વિષય છે.

I cannot die, so why be afraid?
I have no disease, so why be agitated?
I am neither a child, nor a youth,
Nor am I aged.
For all these are conditions of the body.
(I am the soul and hence, free from them).

ભુક્તોજિજ્ઞતા મુહુર્મોહાન્મયા સર્વેઽપિ પુદ્ગલાઃ ।
ઉચ્છિષ્ટેષ્વિવ તેષ્વધ, મમ વિજ્ઞસ્ય કા સ્પૃહા ॥૩૦॥

વિભિન્ન પુદ્ગલોને હું વારંવાર મોહપૂર્વક ભોગવતો રહ્યો. જ્ઞાન પૂર્વક તે બધાને મેં છોડી દીધા. હવે એકવાડ સમાન તે પુદ્ગલોની મને જ્ઞાનીને શું લાલસા હશે ?

Out of delusion, I have already enjoyed
All non-sentient objects of pleasure.
And I have discriminatory knowledge.
So why desire leavings?

કર્મ કર્મહિતાબન્ધિ, જીવો જીવહિતસ્પૃહઃ ।
સ્વસ્વપ્રભાવભૂયસ્ત્વે, સ્વાર્થ કો વા ન વાચ્છતિ ॥૩૧॥

જ્યારે જ્યારે સત્તા (પ્રભાવ) મળે ત્યારે કોણ સ્વાર્થ નથી ઇચ્છતું ? એટલે કે બધા સ્વાર્થ ઇચ્છે છે. કર્મ પોતાનું હિત કર્મ બાંધવામાં, અને જીવ (આત્મા) પોતાનું હિત, જીવ (આત્મા) નું હિત કરવામાં જુએ છે.

Karmas look to bind more karmas.
The soul seeks its own benefit.
Who does not desire to pursue his own ends,
When in power?

પરોપકૃતિમુત્સૃજ્ય, સ્વોપકારપરો ભવ ।
ઉપકુર્વન્પરસ્યાજ્ઞો, દશ્યમાનસ્ય લોકવત્ ॥૩૨॥

આત્માથી પર જે આ દુનિયા દેખાય છે, અજ્ઞાની પ્રાણી પરના ઉપકારમાં જ લાગેલો રહે છે. વસ્તુતઃ તેને છોડીને આત્માનો ઉપકાર કરવામાં તત્પર રહેવું જોઈએ.

Abandon helping others and assist your soul.
By focusing on the visible world,
You remain ignorant of the self.

ગુરૂપદેશાદભ્યાસાત્સંવિતેઃ સ્વપરાન્તરમ્ ।
જાનાતિ યઃ સ જાનાતિ, મોક્ષસૌખ્યં નિરન્તરમ્ ॥૩૩॥

ગુરુનો ઉપદેશ અભ્યાસ અથવા આત્મજ્ઞાનથી જે સ્વ અને પરના ભેદને સમજે છે, ખરેખર તે જ મોક્ષના સુખને સમજે છે.

Through the teachings of the preceptor and one's own discipline,
One understands the difference between self and non-self.
Those who realise this, know the uninterrupted bliss of liberation.

સ્વસ્મિન્ સદભિલાષિત્વાદભીષ્ટજ્ઞાપકત્વતઃ ।
સ્વયં હિતપ્રયોક્તૃત્વાદાત્મૈવ ગુરુરાત્મનઃ ॥૩૪॥

આત્માની અંદર જ આત્માને જાણવાની શ્રેષ્ઠ અભિલાષા ઉત્પન્ન થાય છે. આત્મા જ પોતાના પ્રિય આત્માને જાણવા માટેનો સાચો પાત્ર છે. આત્મા સ્વયં જ પોતાના હિતને પ્રગટાવે છે. એટલા માટે આત્મા જ આત્માનો ગુરુ છે.

Since it seeks benefit for the soul and imparts desired knowledge,
The soul itself, is its own guru.

નાજ્ઞો વિજ્ઞત્વમાયાતિ, વિજ્ઞો નાજ્ઞત્વમૃચ્છતિ ।
નિમિત્તમાત્રમન્યસ્તુ, ગતેર્ધર્માસ્તિકાયવત્ ॥૩૫॥

અજ્ઞાની જ્ઞાનીમાં, જ્ઞાની અજ્ઞાનીમાં રૂપાતીત થતા નથી. ગતિના વિષયમાં જેવી રીતે ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય નિમિત્ત છે, તેવી રીતે જ્ઞાનના વિષયમાં અન્ય વ્યક્તિ (ગુરુ આદિ), પણ નિમિત્ત માત્ર છે.

The ignorant cannot become wise,
The wise do not become ignorant.
Others (like guru, scriptures, etc.)
Can only be the catalysts.
Just as dharmastikaya (medium of motion),
Facilitates motion.

અભવચિત્તવિક્ષેપઃ, એકાન્તે તત્ત્વસંસ્થિતઃ ।

અભ્યસ્યેદભિયોગેન, યોગી તત્ત્વં નિજાત્મનઃ ॥૩૬॥

યોગીએ ધ્યાન રાખવું કે પોતાના ચિત્તમાં ક્ષોભ ન રાખે, તત્ત્વચિંતનમાં એકાગ્રતા રહે, આળસનો ત્યાગ કરે, અને એકાન્તમાં પોતાના આત્મતત્ત્વનું ધ્યાન કરતો રહે.

O contemplative saint,
Meditate upon the substances in solitude
And with an undistracted mind,
Make energetic efforts to attain
The substance of the soul.

યથા યથા સમાયાતિ, સંવિત્તૌ તત્ત્વમુત્તમમ્ ।

તથા તથા ન રોચન્તે, વિષયાઃ સુલભા અપિ ॥૩૭॥

જેમ જેમ આત્મજ્ઞાનમાં શ્રેષ્ઠતા વધતી જાય છે, તેમ તેમ ભોગવિલાસ ગમે તેટલા સુલભ હોવા છતાં પણ ભોગવવાની ઈચ્છા થતી નથી.

As the period of immersion
In the supreme substance (the soul) grows longer,
One loses interest in sensuous objects,
Even though they may be easily obtainable.

યથા યથા ન રોચન્તે, વિષયાઃ સુલભા અપિ ।

તથા તથા સમાયાતિ, સંવિત્તૌ તત્ત્વમુત્તમમ્ ॥૩૮॥

જેમ જેમ ભોગવિલાસ ભોગવવામાં સારા લાગતા નથી, તેમ તેમ આત્મજ્ઞાનમાં શ્રેષ્ઠતા વધતી જાય છે.

As one loses interest in sensuous objects,
The period of immersion in the supreme substance grows longer.

નિશામયતિ નિશ્શેષમિન્દ્રજાલોપમં જગત્ ।

સ્પૃહ્યત્યાત્મલાભાય, ગત્વાન્યત્રાનુતપ્યતે ॥૩૯॥

જ્યારે સર્વ સંસાર ઈન્દ્રજાળ ની જેમ નિઃસાર લાગે છે, ત્યારે આત્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા થાય છે, એવામાં મન જો બીજા વિષયમાં જતું રહે તો અનુતાપ થાય છે.

One (then) sees the entire world as an illusion,
And desires only the benefit of the soul.
And feels remorse if his attention is turned away from the soul.

ઇચ્છત્યેકાન્તસંવાસં, નિર્જનં જનિતાદરઃ ।

નિજકાર્યવશાત્કિચ્છિદ્ધકૃત્વા વિસ્મરતિ દ્રુતમ્ ॥૪૦॥

શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિ એકાંત પસંદ કરે છે. એકાન્ત પામીને ખુશ થાય છે. તે પોતાના કામને માટે બીજાને કહેતા નથી, કદાચ ક્યારેક કહેવું પડે તો તેને યાદ રાખતા નથી. (અર્થાત્ સામી વ્યક્તિ ન કરે તો વિષાદ કરતા નથી.)

He lives in a secluded place and greatly desires solitude.
Even if he has to say something for his own purpose, he quickly forgets it.

બ્રુવન્નપિ હિ ન બ્રૂતે, ગચ્છન્નપિ ન ગચ્છતિ ।

સ્થિરીકૃતાત્મતત્ત્વસ્તુ, પશ્યન્નપિ ન પશ્યતિ ॥૪૧॥

આત્મ-તત્ત્વમાં અવસ્થિત વ્યક્તિ બાહ્ય જગત વિષયક બોલવા છતાં પણ બોલતો નથી. ચાલવા છતાં પણ ચાલતો નથી, અને દેખતો હોવા છતાં પણ દેખતો નથી.

He who is fixed in his own soul,
Does not speak while speaking,
He does not go while going,
And does not see while seeing.
(For he is engrossed in his own soul, oblivious to all else.)

કિમિદં કીદૃશં કસ્ય, કસ્માત્કવેત્યવિશેષયન્ ।

સ્વદેહમપિ નાવૈતિ યોગી યોગપરાયણઃ ॥૪૨॥

આત્મધ્યાનમાં લીન વ્યક્તિ આ શું છે ? કેવું છે ? કોનું છે ? અને ક્યા કારણથી છે ? એવી જિજ્ઞાસામાં (એવા કુતુહલમાં-પરવિષયોમાં) પડતો નથી. ખરેખર તેને તો પોતાના શરીરનું પણ ધ્યાન રહેતું નથી.

What is this? What does it look like?
Whom does it belong to? Where does it come from?
The contemplative-saint loses interest in even his own body
And focuses on his soul.

યો યત્ર નિવસન્નાસ્તે, સ તત્ર કુરુતે રતિમ્।
યો યત્ર રમતે તસ્માદન્યત્ર સ ન ગચ્છતિ॥૪૩॥

જે વ્યક્તિ જ્યાં રહે છે ત્યાં રમણતા કરે છે. પછી અન્ય સ્થાને રમણતા કરતો નથી. (આત્મામાં સ્થિત વ્યક્તિ એવો જ હોય છે.)

One develops a fondness for where one stays
And once he finds enjoyment in there,
He does not go anywhere else.
(So the contemplative saint,
Who finds bliss in the soul,
Becomes oblivious to all else.)

અગચ્છંસ્તદ્વિશેષાણામનભિજ્ઞશ્ચ જાયતે।
અજ્ઞાતતદ્વિશેષસ્તુ, બદ્યતે ન વિમુચ્યતે॥૪૪॥

આત્મામાં રમણતા કરતો વ્યક્તિ પર-પદાર્થની વિશિષ્ટતાને જાણતો નથી. આ બાબતમાં તે અજ્ઞાની હોય છે, પરંતુ પોતાના આ અજ્ઞાનથી તે કર્મોના બંધનોમાં બંધાતો નથી. પણ છૂટી જાય છે.

He does not go into the special qualities of any external object,
And remains unaware of it, as he is immersed in his soul.
Being unaware of its attributes, he is not bound by it.
He is liberated from it.

પરઃ પરસ્તતો દુઃખમાત્મૈવાત્મા તતઃ સુખમ્।
અત એવ મહાત્માનસ્તન્નિમિત્તં કૃતોદયમાઃ॥૪૫॥

પર-પદાર્થ પર હોવા છતાં તેમાં પોતાપણના ભાવ દુઃખ આપે છે. આત્મા પોતાનો છે, તેમાં પોતાપણના ભાવ સુખ આપે છે. એટલે સર્વ મહાપુરુષો આત્માને જ પામવાનો પ્રયત્ન કરતાં રહે છે.

The external is external, and causes sorrow.
The soul is the soul and brings happiness.
Hence, the great men make zealous efforts,
To realise their souls.

અવિદ્વાન્ પુદ્ગલદ્રવ્યં યોડભિનન્દતિ તસ્ય તત્।
ન જાતુ જન્તોઃ સામીપ્યં, ચતુર્ગતિષુ મુચ્યતિ॥૪૬॥

જો અજ્ઞાની વ્યક્તિ પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં પોતાપણું પ્રગટાવે છે. તો પુદ્ગલ દ્રવ્ય તેને ચારે ગતિમાં છોડતો નથી.

The foolish ones delight in material substances.
And material substances do not give up proximity to them,
In all four states of worldly existence.

4 states of worldly existence = As a demigod in the heavens,
As a human on earth, As a subhuman (animal, reptile, insect, bird,
amoeba, vegetable or plant life etc.) and as a denizen of hell.

આત્માનુષ્ઠાનનિષ્ઠસ્ય, વ્યવહારબહિઃસ્થિતેઃ।
જાયતે પરમાનન્દઃ, કશ્ચિદ્યોગેન યોગિનઃ॥૪૭॥

આત્મધ્યાનમાં લીન યોગી વ્યવહારની દુનિયામાં ભલે અજાણ બની જાય, છતાં પણ યોગમાં તેને અપૂર્વ આનંદ મળે છે.

The contemplative saint,
Who is totally engrossed in his soul,
Detached from all the world,
Attains supreme bliss through meditation.

આનન્દો નિર્દહત્યુદ્ધં, કર્મેન્ધનમનારતમ્।
ન યાસૌ ખિદ્યતે યોગી, બહિર્દુઃખેષ્વચેતનઃ॥૪૮॥

આત્મધ્યાનમાં લીન થવાનો આનંદ યોગીના કર્મ-મળને સતત બાળીને ભસ્મ કરે છે. તે યોગી બાહ્ય દુઃખોથી અજાણ રહી ક્યારેય દુઃખી થતો નથી.

Blissful, he is continually burning the fuel of karmas.
His consciousness is not perturbed by external sorrows.

અવિદ્યાભિદુરં જ્યોતિઃ, પરં જ્ઞાનમયં મહત્।

તત્પ્રજ્ઞવ્યં તદ્દેષ્ટવ્યં, તદ્ દ્રષ્ટવ્યં મુમુક્ષુભિઃ ॥૪૮॥

અજ્ઞાનનો નાશ કરનારા આત્માનો શ્રેષ્ઠ પ્રકાશ જ પરમ જ્ઞાનમય છે. મોક્ષ પ્રાપ્તિના ઈચ્છુક વ્યક્તિઓને આ જ પ્રકાશની શોધ હોવી જોઈએ, તેને જ પામવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, અને તેના જ દર્શન કરવા જોઈએ.

The flame of supreme knowledge is great.

It destroys ignorance.

Consult it, strive after it and examine it,

O seeker of liberation.

જીવોડન્યઃ પુદ્ગલશ્યાન્ય ઇત્યસૌ તત્ત્વસકગ્રહઃ।

યદન્યદુચ્યતે કિચ્ચિત્, સોડસ્તુ તસ્યૈવ વિસ્તરઃ ॥૫૦॥

જીવ (આત્મા) અને પુદ્ગલને અલગ-અલગ સમજવું તે જ મૂળ વાત છે. તેના ઉપરાંત કાંઈ પણ કહેવાય છે તે આ જ વાતનો વિસ્તાર છે.

The epitome of the Jinas' teachings is that:

The soul and insentient matter are separate.

If something additional has been said in addition,

It is but an extension of this.

ઇસ્તોપદેશમિતિ સમ્યગધીત્ય ધીમાન્,

માનાપમાનસમતાં સ્વમતાદિતન્ય।

મુક્તાગ્રહો વિનિવસન્ સજને વને વા,

મુક્તિશ્રિયં નિરુપમામુપયાતિ ભવ્યઃ ॥૫૧॥

બુદ્ધિમાન અને ભવ્યવ્યક્તિ આ ઈષ્ટોપદેશ ગ્રંથને સારી રીતે વાંચીને માન-અપમાનની વચ્ચે સમતા ભાવને લાવે છે, પછી તે વસતિમાં રહે કે જંગલમાં તેને મોક્ષ રૂપી લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થાય છે.

The learned ones have thoroughly reflected on these beneficial teachings.

Knowing their true selves,

They retain equanimity regardless of honour or disrespect.

Giving up their own village, wandering in populated places or in forests,

They attain the unmatched splendour of liberation.

THEOLOGICAL LIBRARY
CLAREMONT, CA

૧૫ 7/14

પરિશિષ્ટ
શ્લોકાનુક્રમણિકા

અ	પ
અગચ્છંસ્તદ્વિશેષાણામ	૪૪ પર: પરસ્તતો દુઃખ ૪૫
અજ્ઞાનોપાસ્તિરજ્ઞાનં	૨૩ પરીપહાધવિજ્ઞાનાદા ૨૪
અભવચ્ચિત્તવિક્ષેપઃ	૩૬ પરોપકૃતિમુત્સૃજ્ય ૩૨
અવિદ્યાભિદુરં જ્યોતિઃ	૪૮ બ ૨૬
અવિદ્યાન્ પુદ્ગલદ્રવ્યં	૪૬ બ્રુવન્નાપિ હિ ન બ્રૂતે ૪૧
આ	બ
આત્માનુષ્ઠાનનિષ્ઠસ્ય	૪૭ ભ ૧૮
આનન્દો નિર્દહત્યુદ્ધં	૪૮ ભવન્તિ પ્રાપ્ય યત્સફૂળં ૩૦
આયુર્વૃદ્ધિશ્ચોત્કર્ષહેતું	૧૫ ભુક્તોજિજ્ઞતા મુહુર્મોહાન્ ૭
આરમ્ભે તાપકાન્પ્રાપ્તાવ	૧૭ મ ૭
ઇ	ય
ઇચ્છત્યેકાન્તસંવાસં	૪૦ ૧૮
ઇતચ્ચિન્તામણિર્દિવ્ય	૨૦ યજ્જીવસ્યોપકારાય ૪
ઇષ્ટોપદેશમિતિ સમ્યગધીત્ય	૫૧ યત્ર ભાવઃ શિવં દત્તે ૩૮
એ	યથા યથા ન રોચન્તે ૩૭
એકોડહં નિર્મમઃ શુદ્ધો	૨૭ યથા યથા સમાયાતિ ૧
ક	યસ્ય સ્વયં સ્વભાવાપ્તિ ૨
કટસ્ય કર્તાહમિતિ	૨૫ યોગયોપાદાનયોગેન ૪૩
કર્મ કર્મહિતાબન્ધ	૩૧ યો યત્ર નિવસન્નાસ્તે ૧૧
કિમિદં કીદૃશં કસ્ય	૪૨ રાગદ્વેષદ્વયીદીર્ઘ ૮
ગ	વ
ગુરૂપદેશાદભ્યાસાત્	૩૩ વપુર્ગુહં ધનં દારા ૩
જ	વરં વ્રતૈઃ પદં દૈવં ૬
જીવોડન્યઃ પુદ્ગલશ્યાન્ય	૫૦ વાસનામાત્રમેવૈતત્ ૧૪
ત	વિપત્તિમાત્મનો મૂઢઃ ૧૨
ત્યાગાય શ્રેયસે વિત્તમ્	૧૬ વિપદ્વપપદાવર્તે ૧૦
દ	વિરાધકઃ કથં હન્તે ૨૨
દિગ્દેશેભ્યઃ ખગા એત્ય	૯ સંયમ્ય કરણગ્રામં ૨૧
દુઃખસન્દોહભાગિત્વં	૨૮ સ્વસંવેદનસુવ્યક્ત ૩૪
દુરજ્યેનાસુરક્ષ્યેણ	૧૩ સ્વસ્મિન્ સદ્ભિલાષિ ૫
ન	હૃષીકજમનાતફં
ન મે મૃત્યુઃ કુતો ભીતિઃ	૨૯
નાજ્ઞો વિજ્ઞત્વમાયાતિ	૩૫
નિશામયતિ નિરશેષ	૩૮

PANDIT NATHURAM PREMI RESEARCH SERIES

1. Jaina Studies: Their Present State and Future Tasks	By Prof Dr Ludwig Alsdorf	Rs. 3
2. The Story of Paesi	By Prof Dr Willem Bollée	Rs. 7
3. रत्नकरण्ड श्रावकाचार - Ratnakaranda Sravakacara	By Acarya Samantabhadra	Rs. 7
4. Vyavahara Bhasya Pithika	By Prof Dr Willem Bollée	In Rep
5. समाधितन्त्र - Samadhitantra	By Acarya Pujiyapada	In Rep
6. अट्टपाहुड - Atthapahuda	By Acarya Kundakunda	Rs. 1
7. तत्त्वार्थसूत्र - Tattvarthasutra	By Acarya Prabhacandra	In Rep
8. योगामृत - Yogamrit	By Mahavir Sainik	Rs. 2
9. परमात्मप्रकाश - Paramatmaprakasa	By Acarya Joindu	Rs. 2
10. योगसार - Yogasara	By Acarya Joindu	Rs. 2
11. ध्यानस्तव - Dhyanaastava	By Acarya Bhaskaranandi	Gift
12. ध्यानशतक - Dhyanasataka	By Jinabhadragani Ksamasramana	Gift
13. बारस अणुवेक्खा - Barasa Anuvekkha	By Acarya Kundakunda	In Pres
14. इष्टोपदेश - Istopadesa	By Acarya Pujiyapada	Gift
15. Life and Stories of the Jaina Saviour Parsvanatha	By Prof Dr Maurice Bloomfield	Rs. 7
16. Samadhitantra	By Acarya Pujiyapada	In Pres
17. Apabhramsa of Svayambhudeva's Paumacariu	By Dr Eva de Clercq	Rs. 1
18. Jainism and the Definition of Religion	By Dr Piotr Balcerowicz	Rs. 1
19. Dravyasamgraha	By Acarya Nemicandra	Rs. 1
20. Tattvarthasutra	By Acarya Prabhacandra	In Pres
21. रयणसार - Rayanasara	By Acarya Kundakunda	In Pres
22. The Jain Religion	By Dr Jeffrey Long	In Pres
23. Jainism: An Eternal Pilgrimage	By Bal Patil	Rs. 3
24. द्रव्यसंग्रह - Dravyasamgraha	By Acarya Nemicandra	Rs. 3
25. Parsvanathacaritram	By Acarya Vadiraja	In Pres
26. Parsvacaritram: The Life of Parsva	By Prof Dr Willem Bollée	Rs. 1
27. जैन साहित्य और इतिहास - Jain Sahitya aur Itihas	By Pandit Nathuram Premi	In Pres
28. Tales of Atonement	By Prof Dr Willem Bollée	Rs. 3
29. Yogasastra: A Handbook on the Three Jewels of Jainism	By Prof Dr Olle Qvarnstrom	Rs. 10
30. Istopadesa	By Acarya Pujiyapada	Rs. 10
31. Dhyanaabattisi	By Banarsidas	Rs. 1
32. Tattvarthasutra	By Acarya Umasvati	In Pres
33. Svarupa Sambodhana	By Acarya Akalanka	In Pres
34. Shastrasarasamuccaya	By Acarya Maghanandi	In Pres
35. Three Prakrit Grammars	By Saartje Verbeke	Rs. 3
36. Ishtopadesha	By Acarya Pujiyapada	Rs. 3
37. Bhaktamara Stotra	By Acarya Manatunga	Rs. 3
Christianity and Jainism: An Interfaith Dialogue	By Prof Dr Padmanabh S. Jaini	Rs. 6
The Basic Thought of Bhagavan Mahavir	By Dr Jaykumar Jalaj	Rs. 1
International Journal of Jaina Studies, Vol. 1-3	Ed. by Dr Peter Fluegel	Rs. 2
Rebirth of the Karma Doctrine	By Dr Subhash Jain	Rs. 1
Unlimited Horizons	By Hermann Kuhn	Rs. 1
Bhagavan Mahavirnu Buniyadi Chintan	By Dr. Jaykumar Jalaj	In Pres
Dilon Ke Rishte	By Prem Dhavan	Rs. 2
Religious Ethics: A Sourcebook	By Prof Dr. Arthur Dobrin	Rs. 2
The Lost Art of Happiness	By Prof Dr. Arthur Dobrin	Rs. 2
Business Ethics: The Right Way to Riches	By Prof Dr. Arthur Dobrin	Rs. 2
Spelling God with Two O's	By Prof Dr. Arthur Dobrin	Rs. 2

HINDI GRANTH KARYALAY

Publishers Since 1912

9 Hirabaug CP Tank

Mumbai - 400 004 - भारत INDIA

Phones : +91 22 2382-6739

Web: www.gohgk.com

Email : jainbooks@aol.com

